

Євген
Титикайло

В ДНІ НОЧІ
Волині

Євген Титикайло

ДНІ І НОЧІ ВОЛИНИ

Поезії

Дрогобич
Видавнича фірма
«Відродження»
2001

Книжка українського поета Євгена Титикайла „Дні і ночі Волині“ майже не має аналогів у нашій літературі. У своїх творах автор, який дитячі роки провів на Волині, з вражаючою силою поетичного слова показав страшні наслідки минулої війни, правдиво й неупереджено розповів про те, як проводилася тут колективізація, як нищилося українське село. Чимало віршів присвячено темі національно-визвольних змагань, які на Волині набрали особливо великого розмаху. Його герої не вигадані, події – також. Усе це мусило пройти крізь призму вразливої душі юнака, аби дати йому право сказати згодом:

Нам війну судилось пережити,
А не тільки бачити в кіно.

Художнє оформлення Романа Лабанціва

Редактор Ярослав Радевич-Винницький

Ааої о пееааа° ъеѳо і і аѳеѳ еаѳаі ееаі
і аі ѳе°і нѳа ѳа і ѳааі аѳаѳе і . Аі ѳеѳеааа
і і . Нѳаѳ÷ааѳѳеі і о і . Е., Веі аеаі еі Е. А.,
Еі і а÷ѳ². А., і аѳаѳѳѳеі і о ѳ. А.,
²ааі еѳѳеі і о і . а . ѳі аѳѳ і . ².,
Еѳѳі ѳ÷еі о А. і . ѳа аі аѳі ÷еі і о аі і і і і аѳ
о аеааі і³ ѳ³ѳі еі еаеѳ

Т 4702640202-8 Без оголош.

2001

ISBN 966-538-073-7

© Є. Титикайло, 2001.

© ВФ „Відродження“, 2001.

ВІД АВТОРА

Давно вже мені хотілося написати цикл віршів про Волинь – мою другу батьківщину після рідного Борислава. Адже там минуло дитинство моє, там пройшов я сувору школу життя. Якими були вони, ці літа, – про це довідається читач, погортавши цю книжечку. У ній, мов у чистому плесі, відбилася усе те, що нам довелося пережити на благословенній волинській землі. Відбилася правдиво, так, як воно закарбувалося колись у пам'яті дитячій. Без отих надмірних поетичних прикрас та надуманих ситуацій, за якими любить ховатися душевна пороженча.

Не міг я сфальшивити і перед тими людьми, про яких хотілося розповісти своїм читачам. Вони живі, з кості і плоті, невидимими тінями стояли у мене за плечима і стежили за кожним словом, яке лягало на папір. Уже потім я довідувався, що багатьох з них немає в живих – вони відійшли у вічність. Не стало, зокрема, тітки Домки, Марини Кравцевої, господаря й господині отієї славної землянки в Деречині, яка перестояла найбільші лихоліття. Не знаю, хто господарює нині на обійсті Королів – наших колишніх добрих сусідів. І чи живий хто з нащадків Харитона Барського.

Змінилися не тільки люди – змінилася сама природа. Напівопустіло хутірне село Деречин, а колись воно було людним і гомінким. Щезли залізні потвори з Рачинських полів, а просякла кров'ю і начинена залізом земля знову плакає буйні пшениці та виколісує жита. Порідшало і моїх однолітків, з якими босоніж топтав першу стежину до школи, а потім за коровами на болотах „бахкав“ з отого триклятого обріза. Не лишилося й сліду від Івахової хати – зараз там орне поле.

Волинь для мене – не лише екзотичний куточок поліського краю. Вона ще й колиска волі нашої, живе втілення героїки і самопожертви нескореного українсь-

кого народу. Про славний Завидівський ліс сьогодні можна прочитати в солідних виданнях з історії повстанського руху. А я ж біля цього лісу прожив не один рік, сховався босими ногами всі його стежки й доріжки. Тут, у селі Завидові, навесні 1943 року під час однієї з каральних експедицій, що їх проводили німецькі війська, ми мали загинути. А от прочитати про цей ліс довелося вперше в одній із книжок, що вийшла за морями-океанами, в далекій Філадельфії. І було мені дивно й незрозуміло: чому ж там, у діаспорі, можуть пам'ятати про події тих грозних літ, а в нас вони якось призабулися, відійшли у затінок? І часи ніби змінилися, а ми й далі проливаємо сльози над чужим лихом, наче свого у нас було замало.

Хто напише про Загорів, про героїчну Скобелку, про ліси Шкабарівщини? Про отих сільських хлопців, справжніх одчайдухів і ще більших патріотів, які не з принуки, але з доброї волі лишали хату й родину і йшли до лісу, аби боронити свій край, землю свою квітучу? Мало хто з них залишився в живих. Погинули й ті, кого я знав дитиною: ставний, високий Трохим Кулів, веселий і завше життєрадісний сусід наш Микола Джугало – це ж він колись учив мене їздити на коні. Славні хлопці були на всю околицю!.. Загинув у поединку з червоними і командир „Вишня“, під кожухом якого на холодній підлозі веранди ми перезимували тяжку зиму 1945 року. Тож нехай їм хоч оця книжечка буде скромним пам'ятником – вони варті того!

АВТОР

ЗАСПІВ

Всі пройшлося школи і науки, –
Хай посвідчать мертві і живі:
Об осколки обпікав я руки
І ставав... травкою у траві.

Знаю смак і хліба, і безхліб'я,
Бачив смерті очі крижані.
Хоч добра нітрохи не нагрів я,
Те, що мав, – згоріло у вогні.

А тепер сиджу, як на розпутті.
Що ж, спасибі, доленько, й за це!
Є ще в мене друзі не забуті,
Ті, що чесно дивляться в лице.

Їм я душу звірю – і повірю:
Лиш вони розрадять у журбі...
Ходить осінь по моїм подвір'ю
Та й питає: як воно тобі?

Віджилось, відмучилось і – годі?
Час минулі погортати дні...
Ти ж не жив подібно тій колоді,
Що отак і згибіє в багні.

ДУМА ПРО СПАЛЕНЕ СЕЛО

Знов кують в Завидові зозулі,
Стеляться тумани в даліні.
Десь там в полі дотлівають кулі,
Що були призначені мені...

І мені, і матері, і брату –
Всім нам смерть дивилася в лице.
В наші долі вписано цю дату
Свистом куль, залізом і свинцем.

Ворог добре погуляв, до речі, –
Це ж тоді згоріло все село*,
Лиш світили челюстями печі
З вишняків, яких вже не було.

Все пішло із полум'ям та димом,
Все у попіл обернулось вмиць.
Тільки ворон чорним пілігримом
Над селом закряче й полетить.

Де ця хата? – та нема вже хати.
Де гніздо це? – і гнізда нема.
Котить ранок сонце рудувате
З-поза лісу в хмарах і димах.

Тут нас мали трупом положити,
Спопеливши хату і майно...
Нам війну судилось пережити,
А не тільки бачити в кіно.

Мій ти болю – дні мої минулі,
Земленько, обпалена в огні!
Десь там в полі дотлівають кулі,
Що були призначені мені...

---

* Навесні 1943 р. села Завидів і Деречин, що на Іваничівщині, були розстріляні з німецьких танків і спалені вщент.

ПОГОРІЛЬЦІ

Є село Підбереззя,
в якому – ні хат, ні беріз:
Лютий подих війни
все із димом по світу розніс.
Погоріло село,
що не двір – то лиш попіл і чад,
Та сумні матері,
та заплакані очі в дівчат...
Поміж диких руїн
де-не-де вже стоять курені,
В них – останнє майно,
що не встигло згоріти в огні.
Прокотилась війна,
гусеницями зривши поля,
Тільки гул канонад
ще доносять вітри звіддала.
Ще не міряно втрат,
не зарито останніх могил,
Ще на згарищах тих
б'ється туга, як птиця без крил.
Є село Підбереззя,
насправді – нема вже села,
Лиш печей кістяки
та роздмухана вітром зола.
Хто лишився живим –
хай радіє, що день пережив,
Як отой колосок,
що лишивсь на лану після жнив.
Бо літа проминуть,
і поети підуть, як сліпці,
Щоб ридать над чужим
і не бачити власні рубці.
Буде там і Хатинь,
і печаль піскарівських могил,
Тільки власну біду
відридати не вистачить сил.
Ні отой Лемешів,
ні Загорів, що кров'ю підплив

Після диких атак
та небачених огнених злив;
Ані мужню Скобелку,
що билась, як риба об лід,
Від якої чужинець
нераз і вжахнувся, і зблід...
Я б назвати ще міг
не одну українську хатинь,
Що забулась давно,
та її пам'ятає Волинь.
Пам'ятаймо і ми,
і не треба чужих нам химер,
Та ж були ми людьми –
погорільцями стали тепер.

РАЧИНСЬКІ ПОЛЯ

Рачинські поля – від назви села Рачино, що біля м. Горохова. На них захлинувся танковий удар радянських військ, які рвалися на Львів, аби замкнути його в кільце.

Скінчилися бої –
пройшла воєнна хвища,
І довго ще тих місць
цуратиметься птах.
На Рачинських полях
залізні гробовища
І сотні людських доль
затопано в житах.
Чи хто згадає вас,
батьків незнаних діти,
Чиє кістя отут
розкидане ген-ген?
Чи буде ця земля
лиш трупами смердіти,
А рештки гробовищ
поріже автоген?..
А хтось за вас же брав
і ордени, й медалі,
Торочив нам невладець
про „подвиги“ свої,
Що сталінські орли
були таки зі сталі
І так, як на парад,
ходили у бої.
Який же то парад? –
скоріше крах, руїна,
Бо й досі слід по ній
знаходять на полях,
Коли одним-одна,
зарита в землю міна,
Цій хваленій броні
перепиняла шлях.
А вів той шлях на Львів
і далі – за Карпати,

Де марились вождю
Варшава і Берлін.
Та він був у Кремлі,
а гинули солдати,
Обпалені вогнем
отих пекельних мін.
Не скоро ще про них
історія напише,
Та й сам читач її
до правди ще не звик.
На Рачинських полях
така глибока тиша,–
Вона мені звучить,
як передсмертний крик.

КОРОЛІ

(родинна епіпея)

Нехай великі чи малі,–
Хто визначить їх роль?..
Були і в нас же королі,
Ще й з прізвисьцем Король.

Біленька хата край боліт,
Гектар чи два землі –
Звідсіль і вівся їхній рід,
Так звані – „Королі“.

Вони не гризлися за трон,
Жили не задля втіх...
Їм навіть дядько Харитон
Не кланявся до ніг.

Він їх статечно привіта,
Сказати б – як сусід.
Отак проходили літа,
Що не віщують бід.

Але біда прийшла нараз,
Привівши ще сто лих.
І бідний люд ніхто не спас
Від вороженьків злих.

Горіли села і міста,
Ставало більш могил,
І диму пелена густа
Пливла за небосхил.

Тоді, наївне ще маля,
Я надививсь пожеж:
Згоріла хата в Короля,
І в Харитона – теж.

Тож у землянки, мов кроти,
Ми перебрались всі.
Навколо гуркали fronti,
Страшні в своїй красі.

Ішли війська і день, і ніч,
І ще багато днів...
І годувала щедра піч
Усіх, хто зголоднів.

Комусь хотілося землі,
І слави, й перемог...
І тільки наші „королі“
Жили – як каже Бог.

СПОГАД ПРО ВІЙНУ

Тоді ще з німецької каски
курчата пили у нас воду,
І порох ставав у нагоді,
коли не було сірників.
І бідкалась мати на долю,
вертаючись мокра з городу,
Чому б із того залізниччя
не наробити підків?
А можна було б і мотики –
нехай би служили для діла,
А то позичай у сусідів,
записуйся у старці...
У чорних пробоїнах танка
тепер кропива молоділа,
Хлопчиська залазили в люки,
і кублились горобці.
До нього усі ми вже звикли:
курили там часто до млості,
Ділились добутих з городів,
ховалися від дощу.
На днищі його заржавілім
лежали обвуглені кості,
І те, як по них ми топталась,
я й досі собі не прощу.
А потім зійшлися сусіди,
збирали ті кості у рядна
І зносили в яму навпроти, –
було це либонь у жнива.
„Отак десь і в мене синочок... –
зітхала тітка Орядна. –
Нехай воно, людоньки, й ворог,
і в нього – душа жива...“
Тепер вже від того танка
немає, напевно, й сліду,
Тепер вже на тому місці
давно поросли бур'яни...
І все ж я візьму відпустку
і ще раз туди поїду,
В країну свого дитинства,
що теж не прийшло з війни.

ДУМА ПРО БУСЛА З ОДНОЮ НОГОЮ

Повоєнної осені 1944 року навпроти
нашої хати часто простоював бусол
з відстреленою ногою, якого
згряя не взяла із собою у вирій.

Вже і ночі довші,
і коротші дні,
А самотній бусол
диба по стерні.

Полетів би в вирій,
так нога ж одна.
І тебе, пташино,
обпекла війна.

Обпекла зненацька
та й на цілий вік, –
Ще в роду буслинім
не було калік.

А з боліт тумани
сунуть, як мара,
Сіре хмаровище
обрій підпира.

То дощем посіє,
то сніжком війне.
А у бусла серце
наче кам'яне.

Де раділи діти
сонцю і грозі –
Простоїть всю днину
на одній нозі.

Чи то думу дума,
чи журбу гойда,
Що немилі стали
небо і вода.

Не клекоче радо,
як було колись,
Бо довкола води
кригою взялись.

І гнізда немає,
і рідні нема,
А на білих конях
поспіша зима.

Хто ж тебе прикриє
від лихих завій,
Буслику мій, бусле,
одноногий мій?

ТРОФЕЙНА БРИЧКА

(весела бувальщина)

Із пліч погони скинувши і втому,
Фронтовики верталися додому.

Товклись в дорозі не одну добу,
І кожен віз, що міг і що здобув:

Хто міх добра, хто гарну молодичку,
А от Іван пригнав трофейну бричку.

Ще в нас такої не було дивниці –
То ж всяк хотів на неї подивиться.

Якби – міркують – пару ще коліс,
То був би з того непоганий віз.

А хтось добавив: „Добра річ, їй-богу,
Мою б до неї запрягти небогу...“

Було ж потіхи з отієї хури –
Аж геть з дворів порозлігалися кури.

Тоді Іван озвався для резону:
„Поїду, – каже, – в бричці до району,

Нехай-но врешті втишиться юга,
Нехай-но трохи заживе нога...“

(Йому на фронті ув останній хвили
Стопу пробило кулею навиліт).

Було в селі чимало поговору:
Коли ж ця бричка вирушить із двору?

Але сусід не квапився в дорогу –
Горілку пив і... лікував тим ногу.

У бричці квочка гніздилась з малими,
І так минали літечка і зими...

Під голим небом, в поросі і просі,
Стоїть вона, як пам'ятник, і досі.

БІЛОРУСИ

З трухлявої картоплі
пісенька мамалига,
Приправлена водою
й запарена в печі,
Убоге причадалля
та ще якась там книга, –
Її гортали діти
при скалочці вночі.
Було це по війні вже,
я тямлю все, як нині:
Жили ми не в розкоші,
вони ж – і поготів.
Їх поселили з нами
в Ганютиній хатині,
Бо хто б їх з дітлахами
до себе захотів?
Заблукані чужинці,
яких і так доволі,
І дивна їхня мова –
співуча та м'яка...
Вони ішли додому
з німецької неволі,
Вмістивши весь набуток
собі до клумака.
Була між тим манаттям
одна-єдина книга,
Що звалася „Азбучник“,
по нашому – „Буквар“.
Стояла пізня осінь,
прозора, наче крига,
Коли ото ні снігу,
ні дощичку, ні хмар.
Просили діти хліба,
а хліба – ні шкурини,
Їм вчитися б у школі,
та як тут і коли?..

Вони іще не знали
ні Янка*, ні Скорини,
Зате отой букварик,
мов ока, берегли.
Минали дні за днями,
все в гаморі та русі,
Коли уже здавалось:
хоч ляж отут і вмри! –
А він їм нагадає
простори Білорусі,
Де вйоски погорілі
й розстріляні сябри.
Вони згубили щастя,
неначе кінь підкову,
Їх страх за долю діток
ніяк не полиша...
А він їм нагадає
співучу рідну мову,
Що так по ній в неволі
стужилася душа.

---

* Мається на увазі Янка Купала – класик білоруської поезії.

ПІСНЯ НАШОГО ДИТИНСТВА

Боям – ні літа, ні зими,
Душа просякла болем.
Понад Загоровом – дими,
Дими над Білополем.

І гинуть хлопці задарма,
Наш цвіт і наша сила:
Одним – тортури і тюрма,
Другим – сира могила.

А ворог злішає щодня –
Нема для нього впину.
Неначе чорне вороння
Злетілось на Україну.

Ой, закурили порохи
І впали на діброви...
То не татари, не ляхи –
Московські людолови.

Ми їх не звали на обід,
І ситі, і не голі...
А слід од кирзових чобіт
Проліг крізь наші долі.

МОНОЛОГ ПАМ' ЯТІ

*Присвячується Домні Яйчук-Куль
та її братові – воїнові УПА
Трохимові Кулю.*

Тітко Домко, не плачте, не треба,
все минеться, і лихо – минуще.
Це ж наскільки від вас я молодший,
а й тепер пам'ятаю війну ще.
Як ходили ми в біженські мандри,
як жили у нетопленій хаті...
Може й хліба було в нас не досить,
та були ми хоч духом багаті.
То ж горнулись – сусід до сусіда,
помагаючи в горі і в скруті,
А свій біль виливали у пісні –
не топили в московській отруті.
Ах, та пісня Волинського краю –
копитами потоптане жито!..
Тітко Домко, я все пам'ятаю,
все, що нами було пережито.
Ті облави, розправи й погрози,
крик наруги у ніч безголосу,
Й те, як били чекісти Танашку
з-за чийогось лихого доносу.
Десь фронти покотились на захід,
а у нас і війна не стихала,
Лиш бундючну фашистську навалу
замінила московська навала.
Мов хорти, сновигали облавці,
очманілі з добра й самогону,
Та й довбали землю штиками,
чи нема де повстанського схрону.
Що не крок – то пікети й засади,
умирай – а не вийдеш із хати.
Як то вам ще вдалося до лісу
хлопцям їсти тоді передати?
Це вже потім не стало Трохима –
не встерігся ворожої кулі.

Голосили вітри за дверима,
і сивіли жінки, мов зозулі.
Бо ж у кожної – горя і горя,
і своя неоплакана втрата:
В тої син не вернувся з походу,
ви хороните рідного брата.
Тітко Домко, ну, що вам пораю? –
мусим горе якось пережити.
Ах, та пісня Волинського краю,
копитами потоптане жито!..

ПОВСТАНСЬКІ ЛЕТЮЧКИ

Довкола все пригнічене й прибите,
Лиш страх, мов звір, у душі загляда.
Це так нас вчили „родіну“ любити
Кулак чекістський та стара біда.

Непишні гості всілися на лави –
І сил нема вказати за поріг...
Щобожий день – то труси, то облави,
Від них би й камінь, мабуть, занеміг.

Вже стіни хат обернено в плакати,
На них чужі наквацяно слова.
І виють пси, і бісяться солдати,
І матом гне колгоспний голова.

І так щоднини: будень то чи свято –
Червоний млин і меле, і скрипить.
За що ж тебе, Українонько, розп'ято?
Хто нас на силі, мамо, укріпить?..

І враз – летючки. Наші. Понад шляхом
На парканах, на стовбурах дерев,
Де – клеєні, а де – прибиті цвяхом
У темну ніч під громовиці рев.

Там кожне слово ворогу – як міна,
Для нас воно – як Великодній дзвін:
Христос воскрес – воскресне Україна,
Пора, братове, зводиться з колін!

ЗАВИДІВСЬКИЙ ЛІС

Там, у Завидівському лісі,
дуби звелися, мов титани,
Кора на соснах червоніє,
як згустки крові захололі.
Там, у Завидівському лісі,
лежать побиті партизани,
Ті, що боролися за волю,
не дочекавшись тої волі.
Це б їх назвати поіменно –
так ані імені, ні дати,
Лиш хрест березовий сумує,
розправивши рамена-руки.
Вже не розбудять їх ніколи
далеких стійок автомати,
Вплітаючи свій ритм звитяжний
у лісові тривожні звуки.
Позаростали дерням схрони,
стежки ожиною взялися,
І тихо-тихо так довкола,
мов не було й душі живої.
А вас чекали в Прикарпатті,
а вас чекали на Поліссі,
Щоб ви вернулися живими
як переможці, як герої...
Не дочекались. В лютій січі
всі полягли тут до одного,
По селах ворог бенкетує,
він палить храми і оселі.
Чи нам тебе уже не ждати,
кривава наша перемого?
Чи вже довіку у неволі
клясти години невеселі?..
І чути: оживає тиша,
шикуються повстанців лави,
Євген і Вишня поміж ними,
а знають їх у кожній хаті.

Вони прорвуть кільце вороже,
живими вийдуть із облави,
Собі лишивши наостанку
лиш по набою та гранаті.
Не буде вже катам спокою:
згорить колгосп у Білополі,
А там насипле хтось могилу,
сховавшись за нічну завісу.
На всю Волинь ще залунає
і помсти клич, і поклик волі,
Леліаний в душі повстанця
під шум Завидівського лісу.

РАНОК НА ХУТОРІ

(образок)

Знову б'ють гармати
В сіру непроглядь.
Погоріли х ти –
Димарі стоять...

Мов билина квола,
Дивиться маля:
Трупами довкола
Встелено поля.

Ручки захололи,
Вузлик на плечі.
Сталінські „соколи“
Тут пройшли вночі.

ПОВСТАНСЬКА БАЛАДА

Все Полісся – мов кривава рана.
Бились хлопці з вечора й до рана.

Бились хлопці, не складали зброї,
Всі відважні, хоч і не герої.

Врешті стало битися несила –
Так ворожа облягла їх сила,

З Переславич аж по самі Кути...
Як тут, хлопці, день ще перебути?

Ворог тисне, ворог провокує,
А в повстанців куль уже бракує.

„Вийти мусим з огненного кола,–
Каже друзям Джугало Микола.–

Хоч до лісу і не близько, брате,
Нам допоможуть кріси і гранати,

А ще краще нам допоможе нині
Той туман, що в'ється по долині“.

Ой тумане, рідний брате ночі,
Ще густіш стелися по обочі.

Там – болото, хижі калабані,
Там не ступить ворог у тумані...

Знов у полі розгорілась січа,
Бо ж завзяття – риса чоловіча.

Хоч були це і останні сили,
Стільки трупу того накопили!..

Схаменулись пізно супостати –
Їхнім кулям хлопців не дістати.

МАРИНА

„Відчиняй, мати, ворота“.

(З народної пісні)

Два сини у Марини,
два сини, мов соколи,
Як покинули матір –
не зійдуться ніколи.

Що один у Донбасі,
а другий – у Росії.
Хто вас, дітоньки-діти,
так по світу розсіяв?

Повозив по сибірах,
по чужій-чужениці?..
Не пригріла вас хата,
тільки мури в'язниці.

За яку ж то провину
ви терпіли спокуту?
Хто вам долю наврочив,
наче мачуху люту?

Сорок років розлуки,
сорок років розпуки,
А в синів – уже діти,
а у діток – онуки.

Лиш в Марини нікого,
тільки Бог та сусіди.
Ніби й роду багато,
та ніхто не приїде.

Сяде в хаті небога
й опускаються руки:
Ну, які ж бо ви, діти?
та які ж ви, онуки?

Ой, ламали вам душі,
в три погибелі гнули,
Це ж і матірню мову
ви, напевно, забули.

Думка думку мордує,
хоч біжи до ворожки.
А за вікнами вечір
розсіває волошки.

Колос хилиться долу
і скрипить яворина...
А вночі її будить
голос меншого сина:

„Не вчинили ми злого,
що пішли у повстанці.
Бо й тепера ми, мамо,
хоч на волі, та бранці.

Недаремно списали
з нас такі протоколи,
Щоб до рідної хати
не вернутись ніколи“.

Піють півні, і другі,
скоро, мабуть, і днина.
І вчувається неньці
голос старшого сина:

„Не кляни нас, матусю,
що не так повелосся,
Що дочасно у тебе
посивіло волосся.

Що не здужали стати
ми в твоїй обороні,
Коли з тебе знущались
комісари червоні“.

„Ой, знущалися, діти,
та бодай не казати!“—
Схилить голову сиву,
запечалиться мати.

І поплаче в хустину,
і помолиться Богу,
Тай синів виглядати
знову йде на дорогу.

Так і вік звікувала
і пішла спочивати.
...Не скрипіли ворота
до вдовиної хати.

ІВАХОВА ХАТА

В Іваховій хаті жила таємниця,
І знали про неї лиш ніч та криниця.

Вів хід потаємний з криниці під хату,
У ньому чекісти зірвали гранату.

Розбили присінок і двір розкопали, —
Були тут повстанці,
Були — і пропали.

Ні сліду тобі, ні малої прикмети...
Мовчали націлені в ніч кулемети,

Готові свинцем пригостити щомиті,
Аби-но де миша зашемерала в житті.

А жито довкола — солдатам по плечі,
Хати бовваніють, мов гнізда лелечі.

І вийти із пастки немислима справа,
Бо зліва — застава,
І справа — застава.

Обставили добре — куди уже краще,
Який би сміливець пішов напропаще?..

А ті таки вийшли і щезли, мов тіні,
Хоч кажуть: людина — не голка у сні.

Сидів комісар, посірілий від злості,
Стискав кулачища, аж лускали кості.

Він міг присягнути на чорта чи Бога:
Так близько, здавалось,
Була перемога.

Не знав той приبلуда і вся його згряя,
Що вдома людині й землі помагає.

КОЖУХ

(бувальщина)

Гей, не спалось лютим завірюхам,
Звіром хуга кидалась до віч...
Ми ж, малі, тулились під кожухом,
І кожух той заміняв нам піч.

Ліз мороз в усі щілини хати,
З ночі бралась кригою вода.
А для нас, скажу, щоб не збрехати,
Й найлютіший холод – не біда.

Під повстанським гріємось кожухом,
Кожен трішки – шибеник і зух.
Димом вогнищ та овечим духом
Так приємно пахнув той кожух.

Не простий він: хоч і свого крою,
Та пошитий кріпко, на віки.
Дядько Вишня брав його до бою,
А тепер віддав нам залюбки.

Він сказав: „Не мерзнути ж малечі,
А кожух – то діло наживне...“
Скільки раз в найбільші холоднечі
Виручав він брата і мене.

Може й смішно, та сказати мушу,
Хай поважний критик вибача:
Він і досі гріє мені душу,
Той кожух з повстанського плеча.

ПРИГОДА З ОБРІЗОМ

„Мале – дурне“, – казала мати
Всім нашим примхам навздогін.
А нам хотілось зброю мати,
Бодай маленький карабін.

Щоб за худобою, на полі,
В гурті хлоп'ячим при вогні
Хоч настрілятися доволі,
Як ігри збридяться нудні.

І що подієш тут з малими? –
Натура вперта, не ламка...
Той карабін таки знайшли ми –
Ледь поржавілий, без замка.

Його відчистили до блиску
Ще й вкоротили під „обріз“.
А хтось набоїв цілу миску
У торбі латаній приніс.

Еге ж, тепер ми вже – герої,
Трудились стільки не дарма!
Та як стрілятимеш із зброї,
Коли замка у ній нема?

Хіба покласти на полицю?..
Та ми кмітливі, хоч малі,
Все ж напитали цю дрібницю
Десь аж на третьому селі.

Раз напитали – то й купили
За яйця, вкрадені з-під кур,
Ще й присяглися: до могили
Про зброю старшим – ані мур!

Товклися нишпорки по хаті,
Шукаючи „бульбовців“ слід*,
А він лежав собі в загаті,
Той небезпечний наш сусід.

В промаслені завитий шмати,
Щоб не пожерла знов руда**.
Ой, не здогадувалась мати,
Яка стрястись могла біда!..

Та ж нам дорога до Сибіру
Усім прослалась би, як стій,
Якби знайшли оті псявіри –
Ні, не обріз – хоча б набій.

Та все минулося щасливо, –
Ми знову бахкали між трав,
Аж врешті-решт те наше „диво“
Хтось з хлопчаків таки украв.

ГЕЙ, НА ВОЛИНІ. . .

Гей, на Волині, там, на Волині
Скільки то люду стліло у глині!

Скільки то люду, скільки то цвіту
Ворог зухвалий згладив зі світу!

З кожної хати, з кожного двору
Хтось поплатився за непокору...

Хлопці веселі, славні дівчата,
Де ж ця стежина, вами почата?

Матір лишали – плакала мати:
„Звідки вас, діти, маю чекати?“

Миших лишали – йшли у повстанці,
Як вас жахались різні поганці!..

Ті, що зі сходу, й ті, із Берліна,
Ставити брались люд на коліна.

Тільки забули, що на Волині
Волю шанують здавна й понині.

---

* Назва „бульбовці“ пішла від імені керівника одного з повстанських загонів Бульби-Боровця. На Волині „бульбівцями“ червоні називали усіх без винятку повстанців.

** Народна назва іржі.

ЧОБОТИ НАД УСЕ

П'ятдесят років
Чоловік
Проливав сльози
За парою чобіт,
Що їх
Взяли у нього
Повстанці

Через це
І не спостеріг.
Як чужинці
Забрали решту
Його майна:
Землю,
Хату з прибудовами
І навіть –
Вітчизну.

Він звик до втрат, –
До чого тільки
Не звикне людина!
А тих чобіт
Йому шкода і досі –
Добрячі, м-мать,
Були чоботи!..

БАЛАДА ПРО ДЯДЬКА КОРНІЯ

Забрали в Корнія поле,
і сад його, і стодолу.
„Заяву пиши!“ – звеліли,
але він затявся: ні!
Приходили сірі тіні,
всідалися біля столу,
Їх важко було збагнути –
такі вони всі чудні.
Навіщо їм ця заява?
хіба ж ми не те, що люди?
Вигадують та мудрують,
а правда таки одна...
І завчено бив оратор
себе кулаками в груди,
Доводячи, що безвинність –
найважча з усіх вина.
Та щось до таких балачок
дядьки не були охочі.
Ну, чесно жила людина,
трудилася, як бджола...
Й коли піднімали руки –
то відвертали очі:
Не май нам за зло, Корнію,
а совість нас підвела.
І кільчився дим цигарок,
всідаючись на папері,
І слово „одноосібник“
зірвалося вперше з уст.
...А вранці зорали поле
попід саміські двері –
Живи отут, чоловіче,
не думаючи про глузд!
Та він і тоді не перечив
і не чіплявсь зубами,
Спасибі, що хату лишили, –
тісненьке, але своє.
Не зважився до колгоспу,
то підеш хіба з торбами,
Бо так воно повелось,
бо так воно в світі є.

Кому ти тепер потрібний –
ні владі, ані громаді,
У них там своє – це наше,
хоч нашим воно й було.
Вирубують сад на дрова,
бо, бачите, на заваді,
А що ж там родити буде? –
будяччя або зело!..
Та ж в нього до того саду
тяглися душа і руки –
Тепер воно без потреби,
бо клином зійшовся світ.
Рішили, мовляв, на зборах,
злетілися – наче круки,
А хтось же із вас та й мусить
держати за це одвіт!
І вперше тоді до чарки
звернувся Корній по раду,
Дружину побив нізащо
і плакав, немов дитя...
З усього, що він утратив,
було йому шкода саду,
Порубаного на дрова
не дерева – а життя.

ГОЛОД 1947-го РОКУ

Ми скрипіли зубами:
Чорний привиде, згинь!
Пів-Росії з торбами
Затопило Волинь.

По розкислім болоті
Суне темна їх тьма...
„Дайте хлебушка, тьотя!“–
А вже й хліба нема.

Ой ти, горенько-горе,
Та ж і в нас дітлахи.
Опустіли комори,
Спорожніли льохи.

Роздали все, що мали,
По шматку, по куску,
А людей тих – навали,
Наче в морі піску.

З-під Ростова й Калуги,
Слабосиле й бліде,
Понад берегом Луги*,
Мов на прощу, іде.

Там жіноцтво і діти,
Аж дивитися страх:
Все в лахміття зодіте
Й личаки на ногах.

Хоч і мова – не наша,
Всяк одне повіда:
„Ми с Рассеї, мамаша,
В нас калхоза, беда“.

А як гомін той вичах,
День у Бозі спочив,
Я по їхніх обличчях
Політграмоту вчив.

---

* Річечка на Волині.

ЛІКАР БОЙКО

Старожили села Завидова досі
пам'ятають цього лікаря, який на-
родними методами лікував епілеп-
сію та інші хвороби. Свого часу про
нього писала навіть центральна пре-
са в Москві.

Нема вже Бойка-лікаря, нема, –
Він був у нас один на всю округу.
До нього йшли – чи літо, чи зима.
І кожен ніс якусь свою недугу.

Завжди при хаті валка із підвід
І повно люду – мов на богомільля.
І рятував він земляків од бід,
Розкривши силу таємничу зілля.

Зціляв дітей, що гралась по війні
Залізом клятим, знайденим на полі.
(Ой, скільки раз траплялось і мені
Лишитись цілим, дякуючи долі!..)

І хлопців з лісу також лікував,
Хоч міг за це потрапити за ґрати.
Знавець єдиний чудодійних трав,
Він жив для всіх і не жадав заплати.

І про чини не думав, – тільки чин
Для нього був і гаслом, і метою.
Тому й кар'єри зрікся без причин,
Що стати мала справді золотою.

Його взяли б до міста залюбки,
Дали б і учнів – хай продовжать діло.
А він горнувся до поля, до ріки,
В село своє закоханий всеціло.

Про нього слава ширилась щодня,
Комусь і заздрість лоскотала груди,
Як про його уміння та знання
Читали в пресі незнайомі люди.

Як приїжджали, сповнені надій,
З окраїн дальніх, навіть зі столиці.
Він був для них і маг, і чародій,
Що осягнув найвищі таємниці.

Він присоромив не одне з світил, –
Мурло пихате з партквитком в кишені!
Трудивсь, допоки вистачило сил,
І був цей труд – як постріл по мішені.

Сльозу з очей втираю крадькома:
Дай сили, доле, витримать наругу...
Нема вже Бойка-лікаря, нема, –
Він був у нас один на всю округу.

ЗЕМЛЯНКА В ДЕРЕЧИНІ

Деречин – хутірне село на Іваничівщині, яке в шістдесятих роках мало бути ліквідоване як „неперспективне“.

Сини вдались нівроку,
росте дочка-смуглянка,
Та й сам він ще при силі
і раду дасть собі.
В Стратонового Гриця
на все село землянка,
Такої і в Росії
не знайдеш, далєбі.
А він її об'їздив
від краю і до краю,
Всю молодість в окопах
лишив там за гріхи.
А він її, кажу вам,
так по-московськи лає,
Аж у жінок од сміху
трясуться фартухи...
Була у Гриця хата –
лишилось пожарище,
Коли отут востанне
проходили фронти.
І соловей в садочку
не тьохне, не засвище,
Бо й сад той під сокиру
теж мусів полягти.
Один шпихлір і досі
стоїть, немов примара,
Проте хлібця у ньому
давним-давно нема.
А на людей упала
тяжка господня кара,
У сто разів страшніша,
ніж мор або чума.

Щодня гарчать з натуги
заведені мотори,
Тріщать хати й повітки –
і валяться у прах.
Згадали і про Гриця,
прийшли до нього вчора
І радять: кинь землянку,
ти ж, діду, не ховрах.
В селі збудуєм хату,
наділимо городу,
Підселимо сусідів –
та й житимеш, як бог...
Та Гриць сказав: звиняйте,
а я люблю свободу,
Я тут собі хазяїн,
а там – немов горох.
Щезали людські гнізда –
і меншало сусідів,
По них колгоспний трактор
заорював сліди.
Тепер і роду свого
не віднайдеш без гідів,
Не те, що в літню спеку
криничної води.
Двори позаростали –
там виють сіроманці,
Де хутірські дівчата
виводили пісні...
Комусь хоромів мало,
а Гриць собі в землянці, –
І затишно в негоду,
і стіни не тісні.
Якби корова рогом
не виколола ока,
То міг би й до міністра
податися в свати.
Воно б на люди вийти –
та, бач, яка морока:
Сиди, мов той опеньок,
і бабу сокоти...

А поки се та друге –
стара зготує їсти,
Покличе й харцизяк тих –
нехай їм, каже, біс!
То ж як не мудрували
колгоспні активісти,
А дід немов корінням
у землю цю проріс.
Живе в своїй землянці,
відлюдьком на обочі,
Де запічок в півхати –
сімейка ж немала.
Зате він може чесно
сказати людям в очі:
Хто хутора не зрікся –
не зрадив і села.

СМЕРТЬ КУРОКРАДА

Пробігла чутка поміж хат:
В селі з'явився курокрад.

Кругом бої, кругом біда,
А він – мішок на плечі
Та й до сусіда загляда,
Коли настане вечір.

Ніщо для нього страх і гріх
(Такі вже курохвати!),
Зате м'ясива повен міх
Щоночі пре до хати.

А на селі – як на селі,
Своя в людей турбота:
У того – діточки малі,
А там – сама жінота.

Вночі посне хрещений люд,
А курокрад вже тут як тут.

В курник залізе крадькома,
Згребе курей до міха.
Були пернаті – і нема,
Лише продерта стріха.

Раз повертався курокрад
Із „промислу“ до хати,
А тут солдат, чужий солдат, –
Біда, коли солдати!

– А ну-ка стой! – лунає крик.
Воно б і треба стати,
Так нагадають про курник
Сусіди-супостати...

Втікати з міхом кинувсь він,
А вража куля – навздогін.

Вогонь би серця не обпik –
Душа б трималась шкіри.
Отак і згинув чоловік,
А як любив він кури!..

ОСТАННІЙ ВІТРЯК

Які, мій Боже, тут вершилися драми,
А ми жили – де впроголодь, де так.
Та ще вітряк борюкався з вітрами,
То був сусідський, Ярошів вітряк.

Стояв він там, на пригірку, у полі,
Де три дороги сходяться в одну.
Дядьки з возами сунули поволі,
Щоб при ковші згадати давнину.

А тут сучасність перла, як на лихо,
Та що йому до того, вітряку?..
То ж він, крильми вимахуючи тихо,
Молов зерно хазяйське на муку.

Крутити жорна – теж потрібне діло,
І він крутив – чи літо, чи зима.
Уже в селі й людей тих поріділо:
Кого не фронт – забрала Колима,

А хто пішов до лісу, у повстанці,
Лишивши все – і хату, і рідню.
...Над ним іще зоря світила вранці,
Немов жарина, вийнята з вогню.

І ми, хлопчиська, марили про крила,
Нас так до себе вабив той вітряк, –
Якби ж то мати потім не сварила
За брудний ніс та пізній переляк.

А вже під вечір вітряка не стало:
Його по дошці розтягли – і квіт.
Чи млива в міхах виявилось мало?
Чи він псував колгоспний краєвид?..

Проїшли літа, а серце, чую, плаче,
Мале та кволе – все ще дитинча:
Махни крилом над обрієм, вітряче,
Бо так мені тих крил не вистача!

ПІСЛЯСЛОВО

Згадалося і се, і те –
Хто був, кого немає.
Мете метелиця, мете,
Дороги замітає...

І от не сплачено борги
Полям оцим і Богу, –
Кого засипали сніги,
Кого взяли в облогу.

І мусим їх тягар нести,
Назвавшись їх синами.
І лиш похилені хрести
Тужитимуть за нами.

ЗМІСТ

<i>Від автора</i>	3
Заспів	5
Дума про спалене село	6
Погорільці	7
Рачинські поля	9
Королі (<i>родинна епопея</i>)	11
Спогад про війну	14
Дума про бусла з однією ногою	15
Трофейна бричка (<i>весела бувальщина</i>)	17
Білоруси	19
Пісня нашого дитинства	22
Монолог пам'яті	23
Повстанські летючки	25
Завидівський ліс	26
Ранок на хуторі (<i>образок</i>)	28
Повстанська балада	29
Про опера-упира	30
Стрибки	31
Марина	32
Івахова хата	35
Кожух (<i>бувальщина</i>)	36
Пригода з обрізом	37
Гей, на Волині	39
Чоботи над усе	40
Балада про дядька Корнія	42
Голод 1947-го року	44
Лікар Бойко	45
Землянка в Деречині	47
Смерть урокрада	50
Останній вітряк	52
Післяслово	53

ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНЄ ВИДАННЯ

ТИТИКАЙЛО Євген

ДНІ І НОЧІ ВОЛИНИ

Поезії

Художнє оформлення Романа Лабанціва

Редактор Ярослав Радевич-Винницький

Президент фірми *Петро Бобик*

Головний редактор *Василь Іванишин*

Літературний редактор *Ярослав Радевич-Винницький*

Технічний редактор *Євген Гнатик*

Відповідальний за випуск *Ігор Бабик*

Підписано до друку з готових діапозитивів 22.06.01.

Формат 84x100¹/₃₂. Папір офс. № 1.

Офсетний друк. Умовн. друк. арк. 2,72.

Наклад 1000 прим. Зам. № ***

Видавнича фірма “Відродження”

82100, м. Дрогобич, вул. Т. Шевченка, 2.
Тел.: (03244) 3-73-59. Факс: (03244) 3-72-93.

Поліграфічний технікум УАД

79005, м. Львів, вул. В. Винниченка, 12.
Тел.: (0322) 76-65-89.

Титикайло Євген Юрійович

Т45 Дні і ночі Волині. *Поезії.* – Дрогобич: Видавнича фірма “Відродження”, 2001. – 54 с., 3 іл.
ISBN 966-538-073-7

Книжка українського поета Євгена Титикайла „Дні і ночі Волині“ майже не має аналогів у нашій літературі. У своїх творах автор, який дитячі роки провів на Волині, з вражаючою силою поетичного слова показав страшні наслідки минулої війни, правдиво й неупереджено розповів про те, як провадилася тут колективізація, як нищилося українське село. Чимало віршів присвячено темі національно-визвольних змагань, які на Волині набрали особливо великого розмаху. Його герої не вигадані, події – також. Усе це мусило пройти крізь призму вразливої душі юнака, аби дати йому право сказати згодом:

Нам війну судилось пережити,
А не тільки бачити в кіно.

ББК 63.3 (4УКР)

Т 4702640202-8 Без оголошення
2001

ISBN 966-538-073-7

